

چه کنیم نماز صبح قضا نشود+پاسخ آیت الله بهجت

شیخ نخودکی در وصیت خود به فرزندش می‌گوید: اگر آدمی چهل روز به ریاضت و عبادت بپردازد، ولی یک بار نماز صبح از او فوت شود، نتیجه آن چهل روز عبادت بی‌ارزش خواهد شد.

شیخ نخودکی در وصیت خود به فرزندش می‌گوید: اگر آدمی چهل روز به ریاضت و عبادت بپردازد، ولی یک بار نماز صبح از او فوت شود، نتیجه آن چهل روز عبادت بی‌ارزش خواهد شد.

به گزارش خبرنگار آیین و اندیشه خبرگزاری فارس، مرحوم کلینی و شیخ طوسی و طبرسی از زهری نقل کرده‌اند که گفت: مدت طولانی در طلب حضرت مهدی (عج) بودم و در این راه اموال فراوانی در راه خدا خرج کردم، اما به هدف نرسیدم، تا اینکه به خدمت محمد بن عثمان یکی از نواب خاص اربعه رسیدم و مدتی در محضر او بودم، روزی از او به التماس خواستم که مرا خدمت امام زمان (عج) ببرد. محمد بن عثمان پاسخ منفی داد، ولی در مقابل تضرع بسیار من، سرانجام لطف کرد و فرمود: فردا اول وقت بیا، فردا صبح نزد وی رفتم، دیدم جوانی که در زیبایی و خوشبویی از همه کس بهتر و لباس تجار بر تن داشت؛ با وی است و چیزی در آستین دارد.

وقتی نظرم به او افتاد، نزدیک محمد بن عثمان رفتم، ولی او به من اشاره کرد که به طرف آن جوان برگردم، من هم به طرف جوان برگشتم و سؤالاتی از وی کردم و هر چه می‌خواستم به من جواب داد، آنگاه رفت که داخل خانه شود و آن خانه، چندان مورد نظر نبود.

محمد بن عثمان به من گفت: اگر می‌خواهی چیزی بپرسی بپرس که دیگر بعد از این او را نمی‌بینی. من هم به دنبال او رفتم که سؤالاتی بپرسم، ولی او گوش نداد و داخل خانه شد و جز این دو جمله نفرمود: «مَلْعُونٌ مَلْعُونٌ مَنْ أَحْرَعَ الْعِشَاءَ إِلَى أَنْ تَشْتَبِكَ الثُّجُومُ مَلْعُونٌ مَلْعُونٌ مَنْ أَحْرَعَ الْعَدَاةَ إِلَى أَنْ تَنْقَضِيَ الثُّجُومُ»؛ (1) از رحمت خدا به دور است، از رحمت خدا به دور است، کسی که نماز مغرب را بقدری به تأخیر بیندازد تا ستاره‌ها نمایان شوند، از رحمت خدا به دور است از رحمت خدا به دور است کسی که نماز صبح را چندان به تأخیر بیندازد تا ستاره‌ها دیده نشوند.

نماز صبح نسبت به دیگر نمازهای یومیه نقش بسزایی در تقویت بعد معنوی انسان دارد. همچنین به لحاظ ارزش زمانی و تأثیرگذاری آن در استجابت دعا جایگاه ویژه‌ای دارد. شاید برخورداری از شرایط ویژه از بعد زمان فلق و صبح صادق آن را با اهمیت‌تر کرده است.

حجت‌الاسلام حسن هرمز از کارشناسان مرکز تخصصی نماز درباره اهمیت نماز صبح این طور می‌نویسد:

در واقع نماز صبح، پیروزی نفس رحمانی بر هوی و هوس شیطانی است. زمانی که شیطان در تلاش است تا مانع بیدار شدن انسان مؤمن، برای اقامه نماز شده و همواره او را دعوت می‌کند تا در خواب ناز بماند، از این‌رو نماز صبح شرایط سخت‌تری برای مبارزه با شیطان داشته و پیروزی در این میدان، لذت و حلاوت بی‌شماری دارد و در نتیجه ثواب اخروی و سودمندی بیشتری بر آن مترتب است

اما برخی دلایل اهمیت نماز صبح عبارتند از:

مشهود ملائکه بودن

قرآن کریم در این باره می‌فرماید: «إِنَّ قُرْآنَ الْقَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا» (2)؛ همانا قرآن فجر (نماز صبح)، مشهود فرشتگان شب و روز است! قرآن به معنی چیزی است که قرائت می‌شود و قرآن فجر روی هم رفته اشاره به نماز فجر است. (3) آیه فوق می‌گوید: «إِنَّ قُرْآنَ الْقَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا» نماز صبح مورد مشاهده است، اکنون این سؤال پیش می‌آید که مشاهده چه کسانی؟

روایاتی که در تفسیر این آیه به ما رسیده (4) می‌گوید: نماز صبح مشهود ملائکه شب و روز است، زیرا در آغاز صبح فرشتگان شب که مراقب بندگان خدایند جای خود را به فرشتگان روز می‌دهند و چون نماز صبح در همان آغاز طلوع انجام می‌گیرد هر دو گروه آن را مشاهده کرده و بر آن گواهی می‌دهند.

در روایت دیگر امام صادق(ع) در پاسخ اسحاق بن عمار می‌فرماید: «فَإِذَا صَلَّى الْعَبْدُ الصُّبْحَ مَعَ طُلُوعِ الْقَجْرِ أَثَبَّتْ لَهُ مَرَّتَيْنِ أَثَبَّتَهَا مَلَائِكَةُ اللَّيْلِ وَ مَلَائِكَةُ النَّهَارِ»(5)؛ وقتی بنده‌ای نماز صبح را هنگام طلوع فجر بخواند دو بار برای او نوشته می‌شود، هم ملائکه لیل آن را ثبت می‌کنند و هم ملائکه نهار.

بنابراین اگر انسان توجه کند که نماز صبح چنین عظمت و خصوصیتی دارد، هرگز به خود اجازه نخواهد داد که نماز صبح او قضا شود و اگر انجام نماز صبح از زمان طلوع فجر بگذرد و یک ساعت یا نیم ساعت بعد از طلوع فجر خوانده شود، دیگر این اثر و این خصوصیت را نخواهد داشت. اگر کسی می‌خواهد نمازش مورد شهادت و نظر ملائکه لیل و نهار باشد، باید آن را اول طلوع فجر که هنگام صعود و عروج ملائکه شب به آسمان و وقت نزول ملائکه نهار بر زمین است بخواند تا این دو گروه از فرشتگان نماز او را ثبت کنند، برادران و خواهران ایمانی حتماً نسبت به نماز صبحشان مقید باشند و در آن سهل‌انگاری نکنند. بدانند آثار بزرگ و برکات فراوانی در نماز اول وقت صبح وجود دارد.

در زمان حیات آیت‌الله فاضل لنکرانی، پیرمردی از کشور آذربایجان خدمت ایشان آمده بود، نکته‌ای را گفت که واقعاً جای تعجب داشت و به حال او باید غیبه خورد. آن پیرمرد گفت در تمام دوران کمونیستی یک بار نماز صبح او قضا نشده است، این چه لذتی دارد، فردی که 70 - 80 سال عمر کرده وقتی به گذشته خود نگاه می‌کند و می‌خواهد به اعمالش نمره بدهد، به نماز خود می‌نگرد می‌بیند، الحمدلله هیچ یک از نمازهایش قضا نشده و اگر همین لحظه از دنیا برود نمازی بر ذمه او وجود ندارد. اما برخی دیگر از انسان‌ها که سن کمتری هم دارند وقتی به گذشته خود نگاه می‌کنند می‌بینند برخی از نمازهایشان قضا شده! حالا به جای اینکه به سرعت مبادرت به قضای آن کرده و تکلیف خود را انجام دهند، آن را به امروز و فردا واگذار می‌کنند تا پایان عمرشان فرا می‌رسد و موفق به انجام قضای آن هم نمی‌شوند، بعد از مرگ هم معلوم نیست، ورثه او این کار را انجام بدهند.

بنابراین نسبت به گذشته خود تأمل کنیم، اگر احتمال می‌دهیم نمازی از ما فوت شده حتماً آن را قضا کنیم. آیه شریفه «إِنَّ قُرْآنَ الْقَجْرِ كَانَ مَشْهُوداً» یادمان باشد، شب که می‌خواهیم بخوابیم از خدای تبارک و تعالی استمداد کنیم، خدایا تو خودت ما را برای نماز صبح بیدار کن، خدایا تو عنایت کن و ما را به محفل نورانی خود و به بزم عاشقان و مناجات کنندگان خودت راه بده، شما امتحان کنید، بزرگان ما بارها فرمودند نمی‌شود انسان شب از خدا طلب کند، حتی نماز شب را، اما موفق به نماز شب نشود، به جای اینکه به این و آن سفارش کنیم که ما را برای نماز صبح بیدار کنید از خدا و ملائکه الهی بخواهیم، از آنهایی که دائماً بیدارند و توجه دارند.

حال اگر واقعاً دغدغه داشته باشیم، چنانچه یک روز صبح از خواب بلند شویم و ببینیم نیم ساعت از اذان گذشته، بگوئیم عجب! ملائکه لیل رفتند و شاهد نماز امروز نبودند و این چه خسارت بزرگی است! اگر یک مقدار این حال را در خود ایجاد کنیم مطمئن باشید که همیشه هنگام اذان صبح برای نماز و مناجات با خدای تبارک و تعالی بیدار هستیم، معنای این آیه را همه بدانند و به ذهن بسپارند، در حال راه رفتن این را با خود زمزمه کنند(6).

تأکید برگزاری نماز صبح به جماعت

یکی دیگر از دلایل اهمیت نماز صبح تأکید برگزاری نماز صبح به جماعت است، امام صادق(ع) از رسول خدا(ص) نقل می‌فرماید که: «مَنْ صَلَّى الْعِدَّةَ وَالْعِشَاءَ الْآخِرَةَ فِي جَمَاعَةٍ فَهُوَ فِي ذِمَّةِ اللَّهِ فَمَنْ ظَلَمَهُ فَإِذَا يَظْلُمُ اللَّهُ وَ مَنْ حَقَرَهُ فَإِذَا يَحْقِرُ اللَّهُ»(7)؛ هر کسی نماز صبح و عشا را با جماعت بجا آورد، در تحت نgehانی و ذمه خدا قرار می‌گیرد و هر کس به او ستم کند، گویا خدا را ستم کرده است و هر کسی او را تحقیر کند، همانا خدا را تحقیر کرده است.

رسول خدا(ص) فرمودند: «وَلَوْ عَلِمُوا الْفَضْلَ الَّذِي فِيهِمَا لَأَتَوْهُمَا وَلَوْ حَبَوًّا»(8)؛ اگر بدانند فضیلت خواندن نماز صبح و عشا (با جماعت) را به سوی آن می‌آیند، هر چند با زانوها و دست‌ها باشد و در حدیثی دیگر می‌فرماید: «مَنْ صَلَّى الْمَغْرَبَ وَالْعِشَاءَ الْآخِرَةَ وَ صَلَاةَ الْعِدَّةِ فِي الْمَسْجِدِ فِي جَمَاعَةٍ فَكَأَنَّمَا أَحْيَا اللَّيْلَ كُلَّهُ»(9)؛ هر کس نماز مغرب و عشا و صبح را در مسجد با جماعت بخواند، گویا تمام شب را احیا نکه داشته.

رسول خدا(ص) روزی پس از ادای نماز صبح در مسجد رو به اصحاب کرده و از حال مردمی که نامشان را یک به یک برد، پرسید که آیا اینان به جماعت حاضر شده‌اند؟ اصحاب عرض کردند: نه یا رسول الله! حضرت با تعجب پرسید: آیا غایب اند؟ بعد فرمودند: به راستی که هیچ نمازی بر منافقان از این نماز صبح و نماز عشا، دشوارتر نخواهد بود.(10)

اهتمام بزرگان به نماز صبح

یکی دیگر از دلایل اهمیت نماز صبح، اهتمام بزرگان به انجام این فرضیه است؛ هنگامی امام حسن عسکری(ع) در بستر بیماری بود و آخرین لحظات عمر شریفش را سپری می‌کرد مقداری دارو جوشانده خدمت حضرت آوردند تا میل فرمایند، حضرت فرمودند: وقت نماز صبح است. اول مقداری آب بیاورید تا وضو بگیرم و نماز بخوانم. آب آوردند و امام وضو گرفت و نماز صبح را بجا آورد و لحظاتی بعد روح مقدسش به عالم بقا پرواز کرد.(11)

امام خمینی (ره) در خاطره‌ای از خودشان می‌فرمایند: شب بعد از دستگیری در مسیر راه به سمت تهران به سربازان گفتم: نماز صبح نخوانده‌ام و یک جایی نگه دارید که من وضو بگیرم، گفتند ما اجازه نداریم، گفتم شما که مسلح هستید من اسلحه‌ای ندارم، ضمناً چند نفر هستید من تنها هستم، کاری نمی‌توانم بکنم، گفتند: ما اجازه نداریم، فهمیدم اصرار فایده‌ای ندارد. گفتم خوب اقلان نگه دارید تا من تیمم کنم، گوش کردند و ماشین را نگه داشتند و اجازه پیاده شدن به من ندادند.

من همین طور که توی ماشین مأمورین نشسته بودم از توی ماشین خم شدم و دست خود را به زمین زدم و تیمم کردم، نمازی که خواندم پشت به قبله بود چرا که از قم به تهران می‌رفتیم و قبله در جنوب بود نماز با تیمم و پشت به قبله و ماشین در حال حرکت این طور نماز خودم را خواندم، شاید همین دو رکعت نماز من مورد رضای خدا واقع شود.(12)

مرحوم آیت‌الله حاج شیخ حسنعلی اصفهانی معروف به نخودکی در وصیت خود به فرزندش می‌گوید: اگر آدمی چهل روز به ریاضت و عبادت بپردازد، ولی یک بار نماز صبح از او فوت شود، نتیجه آن چهل روز عبادت بی‌ارزش و نابود خواهد شد، اما نمازی که این قدر اهمیت دارد و چنین آثاری دارد چرا برخی افراد با اینکه دیگر نمازهایشان را مرتب می‌خوانند نماز صبح‌شان قضا می‌شود و نسب به قضا شدن آن نگرانی ندارند؟ به عبارت دیگر عوامل سلب توفیق از نماز صبح چیست؟

عوامل سلب توفیق از نماز صبح به دو گروه عمده دسته بندی می‌شود:

الف: عوامل مادی که برخی از این عوامل شامل موارد ذیل است:

فقدان برنامه‌ریزی و نظم در زندگی

از مهمترین عوامل مادی که مانع از توفیق درک نماز صبح می‌شود، فقدان برنامه‌ریزی و نظم در زندگی است، مانند فقدان برنامه‌ای منظم برای خواب و یا عدم برنامه‌ریزی جهت قضا نشدن نماز صبح و یا ایجاد مشغله‌های پراکنده و فراتر از توانایی‌های خود که نتیجه‌ای جز ایجاد خستگی مفرط ندارد.

پرخوری در شب

علتی دیگر برای خواب طولانی و سنگین پرخوری در شب است، حضرت عیسی(ع) خطاب به بنی اسرائیل فرمودند: «ای بنی اسرائیل! خوردن خود را زیاد نکنید، زیرا هر کس بر خوردن خود بیفزاید، بر خوابیدن خود هم می‌افزاید و هر کس که بر خواب خود بیفزاید، از نماز کم می‌گذارد و در نتیجه در زمره غافلان نوشته می‌شود.(13)

آیت‌الله آقا عزیز خوشبخت درباره برخی کارهای که موجب قضا شدن نماز صبح شده می‌فرمایند: آدم شب زیاد پای تلویزیون بنشیند، غذای چرب هم بخورد، شب هم کوتاه باشد، طبیعی است که دیگر بیدار نمی‌شود، از ایشان پرسیدند: حالا اگر بخواهد بیدار شود چه کار باید بکند؟ ایشان پاسخ دادند: باید مقدماتش را فراهم کند. مقدمات یکی‌اش همین است، زود بخوابد، پای این تلویزیون ننشیند، غذای چرب و چیل نخورد، درست می‌شود إن شاء الله، بنابراین واجب است بر این آدم این کارها را بکند و الا مبتلا به گناه قضا شدن نماز صبح می‌شود.

ب: عوامل معنوی

ضعف در خداشناسی

یکی از مهمترین عوامل معنوی که موجب می‌شود تا انسان نسبت به نماز صبح اهمیت ندهد، عدم معرفت و شناخت نسبت به خداوند متعال و الطاف وی است، فرض کنید اگر با یکی از مسئولان که حل مشکلات در دست اوست قرار گذاشته‌اید و یقین دارید که وی در همان ساعت مقرر منتظر شما است. آیا واقعا شب به راحتی می‌خوابید و دیر بر سر قرار حاضر شده و یا با کسلی با وی مواجه می‌شوید؟

اگر انسان واقعاً نسبت به الطاف الهی کمترین معرفتی داشته باشد و بداند که کسی که در نماز با او صحبت می‌کند، همانی است که او را از نیستی به دنیا آورده و تمامی نعمت‌های خود را نیز بر او ارزانی داشته تا به نهایت کمال و درجات بالای بهشتی دست پیدا کند و او همانی است که اختیار کمی و زیادی روزی‌اش را دارد؛ همانی است که مرگ و زندگی‌اش در ید قدرت اوست، با این حال آیا نسبت به نماز با بی‌حالی برخورد خواهد کرد و یا آنکه سر از پا نشناخته و با تمام وجود به اقامه نماز عاشقانه خواهد پرداخت.

گناه

اعمال و رفتاری که انسان در طی روز انجام می‌دهد نقش بسیار مهمی در توفیق انسان نسبت به عبادات دارد؛ یعنی هر چه در طی روز کارهای شایسته از انسان سر بزند، توفیقات انسان نیز برای اعمال خوب دیگر بیشتر فراهم می‌شود و هر چه به گناه آلوده شود توفیق اعمال خوب از وی سلب می‌شود، لذا باید نسبت به این مسأله بسیار حساس بود تا به واسطه گناه درک لذت سحرخیزی را از دست نداد، از آیت‌الله بهجت سؤال شد: چه کنیم تا نماز صبحمان قضا نشود؟ در پاسخ فرمودند: کسی که باقی نمازهایش را در اول وقت بخواند؛ خدا او را برای نماز صبح بیدار خواهد کرد.

بیایم با عزم و اراده جدی نسبت به نماز اول وقت بینی شیطان را به خاک بمالیم، چرا که امام زمان(عج) درباره نماز می‌فرمایند: «فَمَا أَرْغَمَ أَثْفُ الشَّيْطَانِ بِشَيْءٍ أَفْضَلَ مِنَ الصَّلَاةِ فَصَلِّهَا وَ أَرْغَمِ أَثْفُ الشَّيْطَانِ» (14)؛ هیچ چیز مانند نماز، بینی شیطان را به خاک نمی‌مالد پس نماز بخوان و بینی شیطان را به خاک بمال.»

*پی‌نوشت‌ها:

1- الغیة للطوسی، کتاب الغیة للحجة، النص، ص: 271.

2- اسراء: 78.

3- تفسیر نمونه ذیل آیه.

4- الکافی ط - الإسلامية، ج 8، ص: 341.

5- الکافی ط - الإسلامية، ج 3، ص: 283.

6- اسرار و آداب نماز 219.

7- المحاسن، ج 1، ص: 52.

8- من لا یحضره الفقیه، ج 1، ص: 377.

9- وسائل الشیعة، ج 8، ص: 295.

10- المحاسن، ج 1، ص: 84.

11- منتهی الامال، ج 2، ص 412.

12- امام در سنگر نماز، ص 13.

13- مجموعه ورام ج 1، ص: 47.

14- من لا یحضره الفقیه، ج 1، ص: 498.